

beklemtoont dat dichters slechts op een afgeleide manier verstand hebben van de werkelijkheid die ze bezingen. Aangezien afgeleide kennis geen echte kennis is, maken de dichters hun publiek in vele gevallen nog zieker dan het al was.

De aan Plato ontleende gedachte dat literatuur vergif is in plaats van medicijn, vinden we ook terug in het eerste boek van Boethius' *Troost van de filosofie*, een van de meest invloedrijke teksten uit de geschiedenis van de westerse wijsbegeerte. Deze klassieker uit de zesde eeuw opent met een iconische scène waarin Dame Filosofie de "hoerige muzen" bij het ziekbed van de verteller van de tekst wegjaagt, een persona voor Boethius zelf. De suggestie is meteen duidelijk: ware genezing kan deze zieke enkel van de filosofie verwachten. Enkel zij kan hem opnieuw bij zijn zinnen brengen. De poëzie is voor een dergelijke wake-up-call allerminst de juiste remedie. De poëzie spreekt immers enkel onze emoties aan en daardoor houdt ze de zieke blijvend ziek.

De vergelijking tussen de geneeskunde en de literatuur is evenwel niet altijd in het nadeel van die laatste uitgevallen. Er bestaan ook apologieën van de letterkunde waarin de dichtkunst juist een substantiëlere werking wordt toegeschreven dan de louter fysieke remedies die dokters kunnen brengen. Een voorbeeld daarvan vinden we in de polemische 'Invective contra medicum', een reeks van vier brieven waarin Petrarca de dokters van zijn tijd oproept tot de nodige zelfrelativering. De medische wetenschap kan maar best een toontje lager zingen, stelt Petrarca, aangezien geen enkel medicijn uiteindelijk opgewassen is tegen de dood. De ware kunst is volgens hem dan ook degene die de mens op die ultieme realiteit voorbereidt en het leven in het teken stelt van de berustende aanvaarding van wat komen moet. De kunst waar Petrarca aan denkt, is vanzelfsprekend degene die hij zelf beoefent: een mix van filosofie en welsprekendheid, kortom: wat we later als literatuur zijn gaan bestempelen.

Het standpunt dat Petrarca in zijn 'Invective contra medicum' ontwikkelt – literatuur kan in de letterlijke zin van het woord misschien niet genezen, maar heeft wel een belangrijke helende werking – is in vele opzichten de kern van een leespraktijk die we sinds enige tijd "bibliotherapie" noemen. De term slaat op minstens twee gerelateerde maar ook

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2015/2.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **DE BALSEM VAN HET BOEK.
THOMAS BLONDEAU EN RODERIK SIX
OVER HELENDE LETTEREN**

De vraag naar de helende werking van literaire teksten is bijna even oud als ons denken over de literatuur zelf. In Plato's *Republiek*, een van de vroegste kritieken op de dichtkunst die we kennen, wordt meer dan eens de vergelijking tussen de literatuur en de geneeskunde gemaakt. Het is niet verwonderlijk dat de geneeskunde het in die confrontatie bij Plato steevast haalt: dokters hebben volgens Socrates echte kennis van datgene wat ze bestuderen en daardoor kunnen ze mensen ook daadwerkelijk helpen. Plato's leermeester

wezenlijk verschillende fenomenen. Zo spreken we van bibliotherapie wanneer we het hebben over een tak van de geneeskunde waarin in een medisch begeleide zorgcontext gebruik wordt gemaakt van het therapeutische effect van literaire teksten. Bekend is bijvoorbeeld het Amerikaanse Alzheimer's Poetry Project. In dat medisch onderzoeksproject worden patiënten die aan de gevreesde ziekte lijden, geconfronteerd met gedichten uit hun jeugd. De voorlopige resultaten van het project leren ons niet alleen iets over de "memoriale" kwaliteiten van poëzie (het zijn teksten die door hun vorm in het geheugen blijven hangen), maar ook over de bijzondere respons van dementerende lezers op dit soort teksten.

Van bibliotherapie spreken we intussen ook wanneer we het hebben over een leespraktijk die in wezen niets met de medische wetenschap te maken heeft en op een speelsere, meer ironische manier overtuigd is van de helende werking van literatuur. In deze bredere betekenis van het woord propageren de Britse schrijfsters en docentes creatief schrijven Ella Berthoud en Susan Elderkin het begrip in de context van Alain de Bottons School of Life. Sinds 2008 geven de twee aan dat instituut iedereen die daarvoor wil betalen leesadvies ter bestrijding van voornamelijk geestelijke besognes. Wil je van de bijtende pijn van een gebroken hart af raken, lees dan (let wel: wat volgt zijn eigen voorbeelden) Dante's *Vita Nuova*; verfoei je je eigen stuitende gebrek aan ambitie, neem dan de monologen van Lady Macbeth eens door; heb je een lastige relatie met je vader, probeer Philip Roths *Patrimony*. Berthoud en Elderkin verzamelden vergelijkbare lectuurtips in het in 2013 verschenen naslagwerk *The Novel Cure*, waarin ze niet minder dan vierhonderd leesrecepten uitwerken, gerubriceerd volgens een hele reeks "aandoeningen" waaraan de moderne lezer kan lijden (wie gebukt gaat onder het gevoel steeds "correct te moeten zijn", moet volgens de samenstellers van *The Novel Cure* eens Boelgakovs *De meester en Margarita* lezen). In het Nederlands is het naslagwerk van Berthoud en Elderkin intussen verkrijgbaar als *De boekenapotheek* en aangevuld met Vlaamse en Nederlandse leesrecepten van de hand van Maarten Dessing (als verlamming je treft, mentale misschien nog meer dan fysieke, lees dan Tommy Wieringa's *Joe Speedboot*).

Thomas Blondeau, Foto Michiel Hendryckx.

Naast een *Boekenapotheek* hebben we in ons taalgebied inmiddels ook een heuse *Boekendokter*. Onder die titel heeft Roderik Six een aantal bijdragen verzameld die zijn vriend, de in 2013 overleden Thomas Blondeau, in de periode 2010-2012 onder dezelfde titel op de cultuursite Cobra.be publiceerde. De oorspronkelijke teksten hielden verband met de consultatiepraktijk die Blondeau op de Boekenbeurs en andere boekenevenementen esceneerde en waar hij bezoekers die daarom vroegen leesadvies gaf, ter heling van al dan niet vermoede geestelijke kwalen en kwaaltjes. Een onmiddellijk verschil met de *Boekenapotheek* van Berthoud en Elderkin is dat de literaire voorschriften van de Vlaamse boekendokter gericht zijn aan bestaande mensen, die in vele gevallen ook met naam worden genoemd. Het gaat dan doorgaans om publieke figuren, die de raad krijgen eens een goed boek te lezen dat, om met Shakespeare te spreken, hun ware aard een spiegel kan voorhouden. Zo krijgt paus Benedictus XVI van Blondeau Ionesco's *De koning sterft* voorgeschreven ("hoofd van een rijkje dat worstelt met zijn verleden zonder echt de consequenties te willen dragen"),

politicus Jean-Marie Dedecker *Karakter* van Bordewijk (“Dedecker weet alles van stugheid en doorzetten. Van wendbaarheid en beheersing minder”) en de frauderende ondernemers Jo Lernout en Pol Hauspie *The Bonfire of the Vanities* van Tom Wolfe (“Gaan ze de gevangenis in, dan raadt de boekendokter ze graag een dik boek aan”).

Blondeaus leestips, die even vaak uitgaan naar (al dan niet anonieme) groepen van lezers, worden niet zelden bepaald door de actualiteit waarin de boekendokter tussen 2010 en 2012 werkte. Zo bevatten nogal wat van zijn leesrecepten sporen van de politieke impasse waarin België na de verkiezingen van juni 2010 verzeild raakte. Aan de partijvoorzitters schrijft Blondeau Jonathan Franzens *The Corrections* voor (“een roman ter dikte van een telefoonboek over hoe je familie aan één tafel kunt krijgen voor een kerstdiner”), aan Elio Di Rupo en Bart De Wever *One Day* van David Nicholls (over voorbestemdheid en hoe moeilijk zich die soms laat verwerklijken) en aan “de nog immer onderhandelende politici” *De diepe kloof*, een van de avonturen van Asterix.

Blondeaus werkwijze wijst op een fundamenteel verschil tussen de internationale boekenapotheek en de lokale boekendokter. Wie het boek van Berthoud en Elderkin doorneemt, krijgt vooral samenvattingen van romans, maar leert de samenstellers van het naslagwerk nauwelijks kennen. Dat is niet onlogisch: dokters zijn er om te doen wat ze doen, niet om te zijn wie ze zijn. Wie ze zijn, mag in principe ook niet te zeer meespelen in datgene waarvoor we ze nodig hebben. Zo is het ook met Berthoud en Elderkin: we lezen hun boek om hun voorschriften te krijgen, niet om inzicht te verwerven in hun persoonlijkheid, die in *De boekenapotheek* dan ook nauwelijks om aandacht vraagt. Hun recepten en de schrijfstijl waarin ze zijn gesteld doen vermoeden dat we hier te maken hebben met relatief belezen dertigers met een literaire smaak die erg *mainstream* is. Ze hebben gevoel voor humor, maar ook die zal geen aanstoot geven: ze laten niet na de ironie van wat ze doen te accentueren (we weten dat boeken niet genezen, maar we doen graag alsof, omdat we ons daarmee best wel amuseren), maar ze blijven binnen het ironische kader van hun opzet volslagen ernstig. Bij Blondeau is er iets anders aan de hand. De dokter zelf komt in de recepten die hij voorschrijft als een sprekende persoonlijkheid naar voren, met een eigen

gevoeligheid en uitgesproken overtuigingen. Op 7 januari 2011 schrijft hij “de politiek onverschilligen” Ortega y Gasset’s *Opstand der horden* voor, en het is duidelijk dat hij dat doet omdat hij vindt dat in zijn eigen land het gevaar van een op de massamens georiënteerde cultuur dreigend aanwezig is. Andere leesrecepten wijzen in dezelfde richting: hier is een dokter aan het woord die zelf iets te zeggen heeft en voor wie het ironiserende spel dat Berthoud en Elderkin samen met hun lezers opzetten finaal onbevredigend moet zijn. De boekendokter is ook een wezen met eigen twijfels, met veel verdriet zo lijkt bovendien. In een reflectie over Rilkes *Aantekeningen van Malte Laurids Brigge*, aan de vooravond van Kerst (het recept is een voorschrift voor “wie een eenzame kerst heeft”) stelt Blondeau vragen bij de troostende werking van literatuur, en uit de manier waarop hij dat doet, spreekt een erg persoonlijke ervaring.

De vraag is niet zozeer of Blondeau dat jaar *zelf* een eenzame kerst had (al wil ik daar eigenlijk niet aan twijfelen), maar wel voor wie deze leesvoorschriften er eigenlijk gekomen zijn: ze zijn er zeker niet alleen voor de lezer, zou ik na lectuur van zijn boek zeggen, maar minstens even zo goed voor degene die ze geschreven heeft. De beoogde leestherapie die de boekendokter voorstelt, is dus evenzeer een schrijftherapie geweest, wat ook geen verbazing zal wekken voor wie eerder Blondeaus *West-Vlaams versierhandboek* (2013) las. Ook in de roman van Blondeau wordt de literatuur – het schrijven ervan meer nog dan het lezen – een medium dat vooral getaxeerd wordt op het effect dat het sorteert. Het is interessant om Blondeaus roman naast de columns uit *De boekendokter* te lezen en plaatsen te vinden waar de “ik” van de roman (de verteller Raf, die terugkeert naar zijn geboortedorp om er zijn liefdesverdriet op papier te zetten) eenzelfde spreken ontwikkelt als de stem die het in Blondeaus columns in de derde persoon over zichzelf heeft als “de boekendokter”. Het mysterie van die stem is met het plotse overlijden van Blondeau zeker niet verdwenen, al zal de auteur het zelf niet tot verdere ontwikkeling kunnen brengen. Dat is overduidelijk doodzonde, aangezien zowel *Het West-Vlaams versierhandboek* als Blondeaus columns in *De boekendokter* tonen dat er in het schrijven van de auteur nog veel ongerealiseerd potentieel zat.

Sinds 20 oktober 2013 is de Thomas Blondeau die ons van op de kaft van *De boekendokter* toekijkt – hij draagt een witte doktersjas en zijn hand houdt de pagina van een dik, niet nader te identificeren boek vast dat op hoofdstuk 29 openligt – er niet meer. De teksten van zijn hand blijven in de vorm van dit boek achter, samen met de teksten over hem die zijn vriend Roderik Six aan dit boek bijdroeg: een ontroerend voor- en nawoord ('voorschrift' en 'nazorg') waarin het gaat over de leegte die Blondeaus dood in het leven van Six achterliet en een literair verhaal over dokter Blondeau, geschreven vanuit het perspectief van zijn assistent Watt. Vooral Six' voor- en nawoord getuigen van wat Cicero als de essentie van ware vriendschap beschouwde: ze zijn een authentiek eresaluut aan de persoon die men een vriend noemt over de grens van de dood heen.

JÜRGEN PIETERS

THOMAS BLONDEAU & RODERIK SIX, *De boekendokter*,
De Bezige Bij, Amsterdam, 2014, 240 p.

THOMAS BLONDEAU, *West-Vlaams versierhandboek*,
De Bezige Bij, Amsterdam, 2013, 256 p.

ELLA BERTHOUD, SUSAN ELDERKIN, MAARTEN DESSING,
De boekenapotheek, Podium, Amsterdam, 2013. Originele
titel: *The Novel Cure*, vertalers: Hester Tollenaar en Roos
van de Wardt.
